

ÖSTERGÖTLANDS TINGS- STÄLLEN

FÖRE ÅR 1600

Av Fridolf Wildte

Våra äldsta tingsställen äro allenast ofullständigt kända. Denna omständighet har säkerligen bidragit till, att man ofta accepterat en historiskt föga grundad tradition om domaresäten och tingsställen på ett mycket stort antal platser i vårt land. Vål har Styffe lämnat viktiga bidrag till lösning av denna fråga, men ännu saknas en på rättsurkunder grundad undersökning av våra tingsställen. En sådan undersökning äger självfallet en icke oväsentlig betydelse för förståelsen av en mångfald juridiska och kulturhistoriska problem.¹⁾

Den äldre rättshistoriens starka provinsiella betoning medför, att en undersökning av tingsställena i första hand bör inriktas å de särskilda rättsområdena. Landskapslagarna ersattes visserligen redan vid 1300-talets mitt av den allmänna landslagen, men därmed infördes ingalunda omedelbart en för hela riket gällande rätt. De olika landsdelarnas starka särställning spåras långt fram i tiden.

Den landsdel, som här skall bliva föremål för närmare utredning i avseende å dess tingsställen, är Östergötland. Det bör då först konstateras, att Östgöotalagen icke stadgade, var tingen skulle hållas. Även Västgöotalagarna saknade bestämmelser härutinnan. Flertalet av Svealagarna, bl. a. Södermannalagen, ägde däremot uttryckliga stadganden om en bestämd tingstad i varje hundare. Magnus Eriks-sons Landslag upptog Svealagarnas bestämmelser och lämnade föreskrift om rätt tingstad i varje härad.

Då ingen av Göotalagarna föreskrev var ting skulle hållas, ligger det givetvis nära till hands att antaga, att såväl Östergötland som Västergötland saknat bestämda tingsplatser. Man akte sig emellertid för en sådan generell slutsats. Mycket föreföll våra förfäder så självklart, att någon laglig föreskrift icke ansågs behöfelig.²⁾ Det är visserligen sant, att Västergötlands tingsställen icke utmärkte sig för någon större regelbundenhet ens under en tid, då landslagarnas be-

¹⁾ Se ex-vis B. Cnattingius: Bidrag till Östgötavägarnas historia, Rig 1929.

²⁾ Östgöotalagen är en "rättsbok", icke en "lagbok". Detta innebär, att den gällande rätten upptecknats för minnes skull. En "lagbok" innehåller däremot en av lagstiftaren ombesörjd normerande lagtext. Jfr K. G. Westman: De svenska rättskällornas historia, sid. 16.

stämmelser kunna förutsättas vara tillämpade.¹⁾ Den följande framställningen skall emellertid ådagalägga, att utvecklingen i Östergötland icke följt samma linjer som i Västergötland, utan att här liksom i Svealandskapen under medeltiden funnits bestämda tingsställen i de flesta domkretsar.

Östergötland var under medeltiden indelat i aderton häradar. Förutom dessa häradar hava här medtagits Kinda och Ydre, som ursprungligen icke tillhörde Östergötland, men sedan 1600-talet räknats till detta landskap. Det nuvarande Finspånge län är en sen häradsbildning, som icke intresserar oss i denna framställning.

Det tidsavsnitt, som här skall behandlas, är de sporadiska källornas. Från 1600-talets början kan man ur de bevarade domböckerna i detalj avläsa var tingen hållits. Därför har framställningen koncentrerats till det äldre tidsskedet och allenast några kortfattade notiser lämnats för tiden efter år 1600. Självfallet göra uppgifterna om tingsställen icke anspråk på att vara uttömmande. I all synnerhet gäller detta 1500-talet, från vilket århundrade säkerligen ytterligare material bör kunna uppsåras.

Vi övergå härefter till de särskilda häradernas tingsställen med början längst i söder.

Använda förkortningar:

- S. R. P. = Svenska Riks-Archivets pergamentsbref.
 Dipl. Suec. = Diplomatarium Suecanum.
 Sv. Dipl. = Svenskt Diplomatorium från 1401.
 R. A. = Riksarkivet (otryckta urkund-r).
 L. B. = Linköpings Stiftsbibliotek (otryckta urkunder).
 Styffe = C. G. Styffe: Skandinavien under unionstiden (3 uppl.).

Kinda

Tingsställen: *Skärlunda* (Skerlunds ting, A Skerlunde, Skärlunda) 1353, 1366 (S. R. P. resp. n:ris 99 och 709),²⁾ 1380 (L. B.), 1397 (S. R. P. nr 2895), 1412, 1417 (Sv. Dipl. n:ris 1639 och 2383), 1432 (R. A.) och 1509 (Styffe); *Vårdnäs* 1441 (Hist. Handl. IV sid. 377); *Nybro* 1456 (Styffe sid. 236 not 2); *Skärlöt* 1603, 1605, 1617—1621 (Kinda härad's dombok i Göta Hovrätts arkiv).

¹⁾ Se härom F. Wildte: Västergötlands medeltida tingsställen, Rig. 1931.

²⁾ För undvikande av upprepningar hava källorna sammanförts på detta sätt.

Redan år 1353 omtalas *Skærlunds ting*. Vi ha här utan tvivel att göra med en mycket gammal tingsplats, som givit sitt namn åt tinget. Tingsplatsen, sedermera kallad Skærlunda, kan emellertid icke identifieras med något i övrigt känt ortnamn. En undersökning av häradets äldsta jordeböcker visar, att någon gård eller by med liknande namn icke fanns vid mitten av 1500-talet.¹⁾ Tingsstället synes därför icke ha varit förlagt till någon bebyggd plats, även om det, liksom flertalet tingsställen, bör ha legat i bygdens centrum. Redan namnets senare del antyder, att Skærlunda varit en gammal kultplats. Detta bestyrkes även av ortnamnsforskningens resultat beträffande namnet.²⁾

Man frågar sig då: var har detta Skærlunda legat? Häradets gamla huvudbygd bör sökas vid de tre nära varandra belägna kyrkorna Tjärstad, Kettilstad och Hägerstad, mellan Ämmern och Åsundens övre, smalaste del. Här är en öppen bygd, rik på fornminnen, och man kan med ganska stor säkerhet antaga, att Skærlunda legat någonstädes i dessa nejder.

Det torde likväl vara möjligt, att närmare angiva tingsställets läge inom denna huvudbygd. Man bör därvid först erinra sig, att vi här ha en mycket gammal kultplats, nämligen Skedevi i Tjärstads socken. Under Skedevi har fordom funnits en gård Lund, som Wessén anser uppkallad efter en "helig lund".³⁾ Lindroth avfärdar icke möjligheten av ett samband mellan förra delen i ortnamnen Skedevi och Skærlunda, även om det Skærlunda, som här avses, bevisligen icke skrivits Skædalundum såsom ett annat Skærlunda i Borgs socken.⁴⁾ Om ett samband funnits mellan Skedevi och Skærlunda böra dessa orter sökas i grannskapet av varandra.

Det finnes emellertid ett annat och säkrare bevis för vårt antagande, att Skærlunda legat i Tjärstad eller ej långt därifrån. Givetvis ligger det nära till hands att antaga, att det under 1600-talet omtalade tingsstället *Skærlöt* är detsamma som Skærlunda.⁵⁾ Skærlöt är icke

¹⁾ 1556 års jordebok. Småland n:r 21 R. A.

²⁾ Hjalmar Lindroth: En nordisk gudagestalt i ny belysning genom ortnamnen, *Antikvarisk Tidskrift* 20:4 samt Elias Wessén: *Forntida gudsdyrkan i Östergötland, Meddelanden från Östergötlands Fornminnes- och Museiförening* 1921 och 1922.

³⁾ Wessén, *Meddelanden* 1921 sid. 143.

⁴⁾ Lindroth a. a. sid. 26.

⁵⁾ Lindroth synes utgå ifrån att Skærlunda och Skærlöt äro identiska.

ande
ster-
: här
ings-

ader
som-
-talet
n sen

disk
dom-
ingen
uttade
terna
erhet
ligare

med

Skær-
.. B.
2383),
ll. IV
1605,

z. 1931.
å detta

heller något bebyggelsenamn, och man letar förgäves i domboken efter någon möjlighet att kunna exakt bestämma dess läge. Vissa år omväxlar det likväl som tingsplats med Tjärstad och Gålby för att omkring 1620 helt ersättas av Gålby. Detta Gålby är det nuvarande Gårdeby i Kettilstads socken, beläget allenast två kilometer från Tjärstads kyrka och tre kilometer från Skedevi.

Senare under 1600-talet blir Rimforsa i Tjärstad tingsställe. Det utbytes emellertid snart mot Kisa och därmed sker en förflyttning av tingen till en annan del av häradet.

Ydre

Tingsställe: *Sund* 1392 (Styffe), 1411, 1415 (Sv. Dipl. n:ris 1436—1438 samt 2143), 1545 och 1549 (R. A.) samt 1577 (L. B.).

Häradets urgamla tingsställe är vid Sunds kyrka. Tingtet 1415 hölls uttryckligen "apud ecclesiam Sund". Sunds kyrka ligger mitt i häradet och kallas av Rääf häradskyrka. Här skall även ha varit en känd offerkyrka.

Tingsstället är ännu i våra dagar i Sund.

Göstring

Tingsställe: *Hogstad* 1344 (De la Gardieska Archivet II sid. 94), 1357, 1374, 1377, 1380, 1384, 1386 (S. R. P. n:is 307, 1082, 1238, 1292, 1498, 2054 och 2234), 1411, 1420 (Sv. Dipl. n:is 1502 och 2832), 1440 (R. A. flera brev), 1441, 1450 och 1458 (R. A.). Därjämte nämnes *Skenninge* 1361 (S. R. P. n:r 490).

En hel rad av urkunder bekräfta, att häradets ting regelbundet hållits vid det redan 1344 omnämnda *Hoxstadh*. Att förhållandena icke förändrats efter 1400-talets mitt framgår dels därav, att någon annan tingsplats icke nämnes — ett 1463 utfärdat brev är sålunda allenast daterat å rätt tingstad — dels ock därav, att tingen åtminstone sedan mitten av 1600-talet regelbundet hållits i Hogstad.

Tingsstället har varit beläget vid kyrkan, vilket uttryckligen framgår av ett dombrev från år 1440 i R. A. Den fastighet, varå det gamla tingsstället har legat, kallas Gisingsvall. Då häradet fordom även skrevs Gilstring eller — såsom i det från 1500-talet stammande häradssigillet — Gising, kan man antaga, att Gisingsvall betecknar den gamla tingstaden eller tingsvallen.¹⁾

¹⁾ Jfr B. Chattingius a. a.

i domboken efter
e. Vissa år om-
ch Gålby för att
är det nuvarande
kilometer från

tingsställe. Det
i förflyttning av

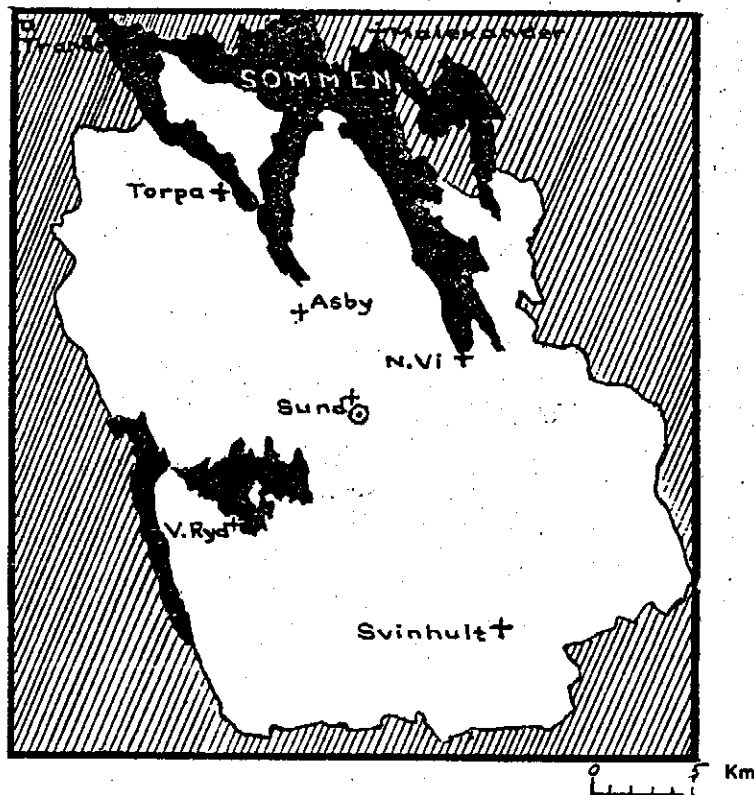
Dipl. n:r 1436
(L.).

1. Tinget 1415
rka ligger mitt
1 även ha varit

vet II sid. 94),
17, 1082, 1238,
n:r 1502 och
(R. A.). Där-

ig regelbundet
förhållandena
rav, någon
ev är sålunda
tingen åtmin-
stingstad.

ckligen fram-
ghet, rå det
radet fordom
et stammande
all betecknar

Ydre härad.

Tingsstället Sund, beläget i häradets hjärta, har utmärkts å skissen. Under medeltiden omfattade häradet även Malexanders socken norr om Sommen.

Lysing och Dal

För båda häraderna gemensamma tingsställen: *Hästholmen* (Hästholma ting) 1383 (Styffe s. 247 not 3), 1393 (S. R. P. n:r 2669), 1402 (L. B.) och *Harakir* (Harakirs tingsstad) 1410 (Sv. Dipl. n:r 1367), 1435 (Styffe s. 247 not 3), 1438 (Styffe), 1441 (R. A., upp-

givet som Lysings härads tingsställe) och 1453 (R. A., uppgivet som Dals härads tingsställe).

För Lysings härad: *Wallaby* 1474 (R. A.).

Lysings och Dals härader bildade åtminstone under den senare medeltiden ett gemensamt tingslag — en under denna tidsperiod för landskapet i övrigt okänd anordning. Även häradshövdingen synes ha varit gemensam: brevet från 1383 är sålunda utfärdat av häradshövdingen i Dals och Lysings härader på *Hæstholma ting*. Gemenskapen mellan häraderna bestod i alla händelser år 1480, då häradshövdingen i Lysing och Dal utfärdade ett fastebrev "paa raettom tingstad" (R. A., orten angives ej).

Det tidigast omnämnda tingsstället är den viktiga överfartsorten Hæstholmen vid Vättern. Under 1400-talets början torde denna plats förlorat i betydighet, sedan Vadstena kommit att spela en allt större roll. Detta har måhända varit anledning till att tingsstället förflyttats. Var det sedermera omtalade Haraker legat känner man icke. Någon gård med detta namn fanns ej under mitten av 1500-talet.¹⁾

Häraderna hade skilda tingsställen åtminstone alltifrån 1600-talet, troligen ännu tidigare. Tingsställena hava under de senare århundradena växlat i rätt stor utsträckning.

Vifolka

I avseende å detta härad äro källorna anmärkningsvärt fåtaliga och knapphändiga. Styffe anför, att tinget år 1441 kallades *Liungha ting* samt drager därav den slutsatsen, att tingen hållits vid *Ljunga* i Veta socken. Härför talar även den omständigheten, att häradet någon gång kallats Lynges härad. Detta är också allt man vet om tingsstället. Några andra dokument, såsom ett brev i L. B. från 1415, tala blott om "Wifolka häradstinge".

Från ett flertal andra östgötahäradet vet man, att tingsstället gav sitt namn åt tinget, ja t. o. m. åt häradet. Detta kan givetvis icke ha skett, om tingsstället ej varit fast och väl känt. Beteckningen "Liungha ting" förutsätter således, att här funnits ett sådant tingsställe. Att detta legat vid den stora byn Ljunga i Veta socken mitt i häradet är väl mycket sannolikt. Vid Ljunga höllos också tingen under 1600-talets början, då platsen kallades "rätt tingstad".

¹⁾ Jämför ex. vis 1545 års jordebok för Östergötland nr 6 och 1560 års jordebok för samma landskap nr 20. R. A.

Detalj av

Ting
Dipl. n
1398 (E
Dipl. n
Det
Kijl so
plats in
någon
kunnat
slutsat
Han fö
ifrån C
platsen
hagh

1)
och By

R. A., uppgivet som

e under den senare
lenr dsperiod för
adshövdingen synes
utfärdat av härads-
olma ting. Gemen-
år 1480, då härads-
ebrei paa raettom

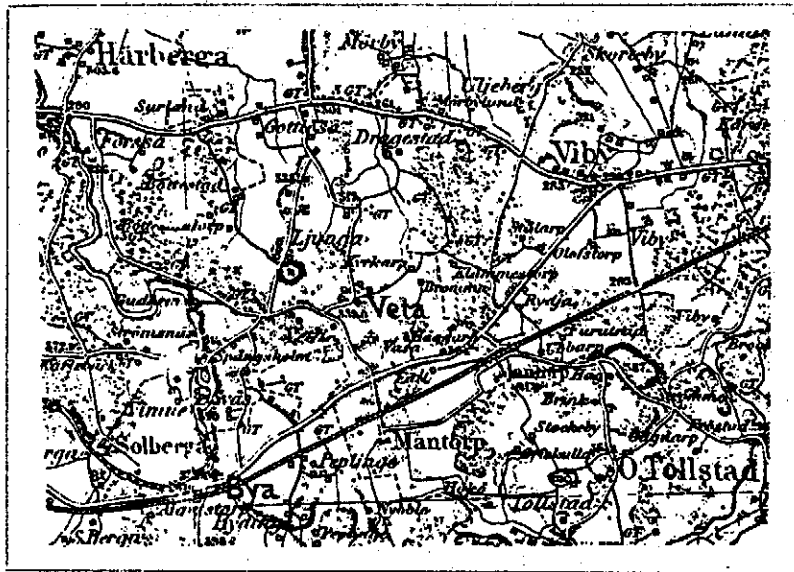
ctiga överfartsorten
n torde denna plats
spela en allt större
gsstället förflyttats.
man icke. Någon
;00-talet.¹⁾

alltifrån 1600-talet,
de senare århund-

eningsvärt fåtaliga
t kallades *Liungha*
älliti d *Ljunga* i
en, att häradet nå-
man vet om tings-
L. B. från 1415,

att tingsstället gav
kan givetvis icke
nt. Beteckningen
ett sådant tings-
Veta socken mitt i
illos också tingen
ingstad".

l nr 6 och 1560 års

Vifolka härads huvudbygd.

Detalj av Generalstabskartan (Linköpingsbladet). Det förmodade medeltida tingsstället Ljunga har utmärkts å kartan.

Valkebo

Tingsställen: *Gammalkil* 1353 (Dipl. Suec. n:r 4964), 1420 (Sv. Dipl. n:r 2823) och 1597 (L. B.); *Blakstorp* 1381 (L. B.); *Visäter* 1398 (De la Gardieska Arch. 16 n:r 21); *Skindynohagh* 1406 (Sv. Dipl. n:r 743).

Det äldsta här åberopade brevet anges vara "skriffvet i Gambla Kijl sockn", alltså varken vid kyrkan eller å annan särskilt angiven plats inom socknen. Detta antyder, att tingsstället varit förlagt till någon plats utom den egentliga bebyggelsen, ett förhållande, som ofta kunnat iakttagas i Östergötland. Styffe har kommit till samma slutsats, ehuru han icke stöder sig å den här omförmälda urkunden. Han förmenar, att Skindynohagh åsyftat en krets av stenar ej långt ifrån Gammalkils kyrka samt att de 1406 och 1420 omnämnda tingsplatserna varit en och samma. Nordén anser troligt, att Skindynohagh varit namnet på den haglycka, där tingsmötena ägt rum.¹⁾

¹⁾ Arthur Nordén: Arknologiska bidrag till ortnamnsforskningen, Namn och Bygd 1929 sid. 119.

Vare sig man anser att Skindynohagh varit häradets äldsta kända tingsställe eller blott en mer tillfällig tingsplats av okänd belägenhet, måste man likväl konstatera, att tingen som regel hållits i Gammalkils socken. År 1597 kallas tinget *Gamble kijlls ting*, vilket ju bevisar, att det vid den tiden regelbundet varit förlagt till Gammalkilsbygden.¹⁾ Även under 1600-talet bibehålles Gammalkil som tingsstad, men utbytes vid detta århundrades slut mot Bankebergs gästgivaregård i Vikingstads socken. Här förbliver tingsstället sedermera ända fram till 1918.

Gullberg

Tingsställen: *Gunnarsthorp* 1356 (S. R. P. n:r 1808); *aa Gullbergx thinge* 1379 (S. R. P. n:r 1462) och 1401 (Sv. Dipl. n:r 67); *aa rættom thingstadh aa gulbergha* 1431 (Styffe, R. A.); *Hærnim* i Vreta Klosters socken 1512 (L. B. lagmansting).

Styffe anser, att tingsstället hetat Gullberg och legat vid Sjögestad nordväst om Vreta Kloster, "där en domarering fordom fanns". Onekligen ligger också det antagandet nära till hands, att häradet — i likhet med Boberg — fått sitt namn efter en by eller gård Gullberg, vars läge man nu icke känner, samt att tingen åtminstone tidvis hållits där. De fåtaliga källorna giva emellertid icke klart besked i detta avseende.²⁾ Visserligen kan "å Gullbergs ting" betyda "å tinget vid Gullberg", men det kan också tolkas som "å Gullbergs härads ting", alltså utan angivande av platsen. Det år 1431 utgivna brevet är det enda, som verkligen synes hänsyfta å den förmodade tingsplatsen.

I början av 1600-talet var Vreta Kloster rätt tingsstad och tingsstället har i senare tid legat vid Sjögestad i Vreta Kloster.

Boberg

Tingsställen: *Boberg* 1381 ("datum Boberg" L. B., Styffe) 1384 "i Boberghæ aa rættum thingxstat", S. R. P. n:r 2047), 1409 (Sv.

¹⁾ Bevarade urkunder från tiden 1420—1597 angiva allenast, att ting hållits med Valkebo härad eller å dess rätta tingsstad. — Blakstorp är en by i Gammalkil, Visäter en gård i Nykil.

²⁾ Asen 1,000 m. öster om kyrkan nära Pålstorp kallas än i dag Gullbergshögen, och flera sägner om skatter av bl. a. en förgylld vagn äro förlagda dit (enligt meddelande av intendent B. Cnattingius).

Dipl. n:
IV s. 12
nes, sås
restuga
Bob
Boberg
fälligt
uppenb
ting hä
ligt, at
Eft
och se

Ti
1381,
1099
2315-
(R. A
S
den
ner h
E
Den
utflö
tinge

(R.
n:r
(R.
ves
Tö
me

Dipl. n:r 1078), 1478, 1489 (R. A.) och 1572 (De la Gardieska Arch. IV s. 140), varjämte vid ett flertal tillfällen "Bobergs ting" omnämnas, såsom 1385 (L. B.), 1438 och 1441 (R. A.); *Klockrike* klockarestuga 1424 (Västergötlands Fornminnesfören:s Tidskr. I:r s. 62).

Bobergs härad torde fått sitt namn just efter tingsstället, gården Boberg i Fornåsa socken. Att tinget i Klockrike blott varit ett tillfälligt undantag från den regelmässiga tingsordningen torde väl vara uppenbart. Detta är f. ö. ett av de första tillfällen, då man vet, att ting hållits under tak. Ännu vid denna tid var det säkerligen vanligt, att man mötte upp till ting under bar himmel.¹⁾

Efter 1600 omnämnas icke Boberg vidare som tingsplats; Lönsås och senare Husbyfjöl omtalas då som tingsställen.

Aska

Tingsställen: *Siökumbla* 1370 (S. R. P. n:r 911); *Motala* 1374, 1381, 1382, 1383, 1384, 1385, 1386, 1387, 1390 (S. R. P. n:is 1076, 1099 ff., 1587, 1701, 1702, 1974, 2051, 2052, 2132, 2247, 2272, 2281, 2315—2318 och 2517), 1415 (Sv. Dipl. n:r 2137), 1436, 1441, 1446 (R. A.), 1463 (L. B.), 1490 och 1515 (R. A.).

Sjökumla kallas 1370 rätt tingstad. Denna plats var belägen i den forna Kälvestens socken strax söder om Motala. Man återfinner här ännu några gårdar med namnet Sjökumla.

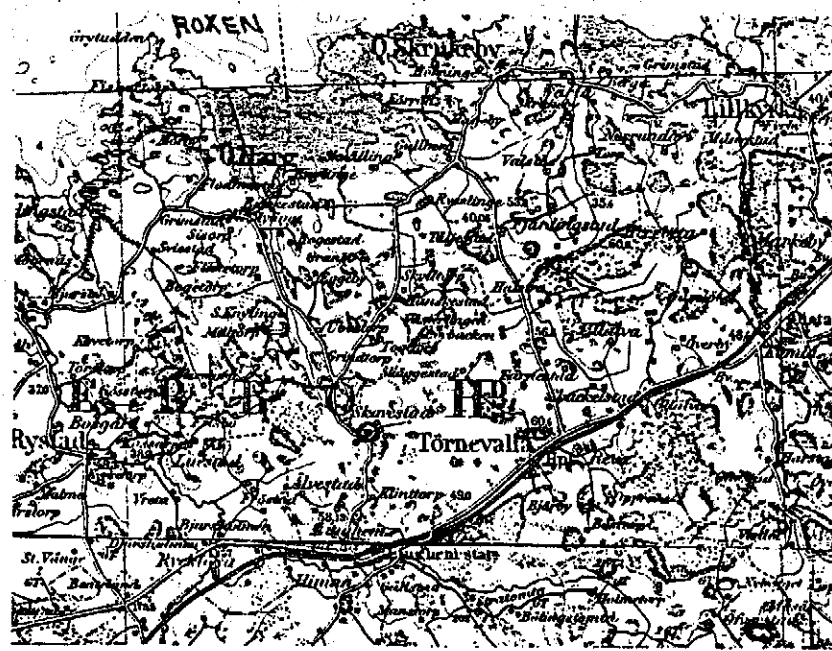
Emellertid förflyttades tingsstället kort efter 1370 till Motala. Denna plats hade ett synnerligen gynnsamt läge vid Motala ströms utflöde ur Vättern, en omständighet som icke var betydelslös för ett tingsställe. I Motala hållas tingen ännu i våra dagar.

Åkerbo

Tingsställen: *Skavastad* (Skavastadha) 1384, 1386 (L. B.), 1425 (R. A.), 1446 (L. B.) och 1467 (R. A.); *Törnevalla* 1405 (Sv. Dipl. n:r 581) och troligen 1582 (R. A.) samt *Rystads klockarestuga* 1492 (R. A., lagmansting).

Tingsstället Skavastad är identiskt med den nuvarande byn Skavastad i Törnevalla socken. Tinget år 1405 hölls uttryckligen vid Törnevalla kyrka, således icke å det vanliga tingsstället. Sedermera

¹⁾ Jfr. F. Wildte: Tingsplatserna i Sverige under förhistorisk tid och medeltid, Fornvännen 1926.

Akerbo härad.

Detalj av Generalstabskartan (Finspångs- och Linköpingsbladen) visande häradets huvuddel. Det medeltida tingsstället Skavestad utmärkt å kartan. Tingsställets goda belägenhet framgår med full tydlighet.

torde också tingsstället ha flyttats till kyrkan. Här höllos tingen i alla händelser under 1600-talet.¹⁾

Hanekind

Tingsställen: *Hanögha* 1390 och 1395 (S. R. P. n:is 2500 och 2751); *Haninge* 1591 (L. B.) samt *Slaka* 1414 (Sv. Dipl. n:is 1947 och 2010, det förstnämnda brevet är utfärdat "widher Slaku kirkio", det senare "prope ecclesiam Slaku), 1590, 1592—1595, 1608 o. s. v. (domböcker i Vadstena landsarkiv). Därjämte äro ett flertal brev utfärdade å "rätt tingstad" utan angivande av tingsställets namn.

¹⁾ A Jean de Rogiers karta över Östanstång (1653) finnes en tingstuga utsatt helt nära Törnevalfa kyrka. (Rogiers kartor hava utgivits av E. Ringborg 1924.)

Styffe förmodar, att det tidigast omtalade tingsstället Hanöga är samma plats som Haninge i S:t Lars socken. Då tinget, troligen mer tillfälligt, år 1591 hölls i Haninge, angavs detta vara också beläget i S:t Lars socken.

Huruvida detta varit ett fast tingsställe, som sedermera utbytt mot Slaka, kan icke bestämt avgöras på grundval av de fåtaliga källorna. Allt talar emellertid för, att så varit fallet. Från 1500-talets slut var i alla händelser tingsstället regelbundet förlagt till Slaka.¹⁾

Bankekind

Tingsställen: *Slatamo* 1369 och 1376 (S. R. P. n:is 1843—1847, 1862); *Ryzla* (a Ryslo thinge, Ryslathing, Ritzlo ting etc.) 1361, 1382 (S. R. P. n:is 522 och 1895), 1385 (L. B.), 1388 (Styffe), 1389, 1391 (S. R. P. n:is 2402, 2411, 2550, 2574 och 2575), 1407, 1408, 1409, 1410, 1411, 1413, 1414 (Sv. Dipl. n:is 898, 962, 987, 1068, 1221, 1254, 1259, 1673 och 2019), 1426, 1430 (Styffe), 1435, 1436, 1441, 1448, 1456, 1462 och 1491 (R. A.).

Med undantag för någon kortare tid under slutet av 1300-talet hava häradets ting under den senare medeltiden regelbundet varit förlagda till Rysla. Var denna plats legat vet man icke. Inga bevarade ortnamn giva någon ledning. Söker man förklara Rysla såsom en med diminutivändelsen germ. — ila — avledd form av fornsvenska ryþ, femininum och neutrum, "röjning i skogen", skulle ortnamnets betydelse bliva "den lilla röjningen i skogen"²⁾. En sådan tolkning skulle förklara, varför man i senare tid ej haft någon kännedom om det gamla tingsställets belägenhet.

De östgötska häradena ägde under medeltiden vidsträckta allmänningar och antagligen har tingsstället Rysla varit beläget å en allmänningsskog.³⁾

¹⁾ Ridderstad uppgiver (efter Broocman), att det äldsta tingsstället säges hava varit vid den s. k. Åsdymlingen eller Åsdömla backe i Slaka socken, där en domarering finnes. A. Ridderstad: Östergötlands beskrivning sid. 584. — Enligt en tradition i orten har en tingsplats varit belägen å berget strax sydost om Haninge i S:t Lars socken.

²⁾ För detta tolkningsförsök har jag att tacka doktor Arthur Nordén.

³⁾ En intressant parallell till Rysla i Bankekind erbjuder det år 1348 omtalade *Thyngxrytsla* i Valkebo härad. Invånarna i detta härad sålde nämnda år "omnem partem nostram possessionam in Thyngxrytslom" till en viss Lars Dansson. Dipl. suec. nr 4313. Jfr. även S. R. P. nr 1383.

aden) visande
ärkt å kartan.
ghet.

illos tingen i

is 2 och
l. n:is 1947
aku kirkio",
608 o. s. v.
flert brev
ets nämn.

en tingstuga
av E. Ring-

Varför förlades då tingen till en sådan efter allt att döma otillgänglig plats? Då samma spørsmål kan framställas beträffande flera andra tingsställen, skola vi längre fram upptaga frågan till gemensam behandling.

Under senare tider hava Bankekinds ting hållits å olika platser inom Svinstads socken.

Hammarkind

Tingsställen: *Stalberg* 1371 (Hist. Handl. IV s. 340), 1414, 1415 (Sv. Dipl. n:ris 1954 och 2117), 1418 (Styffe), 1433, 1439, 1441, 1449 (R. A.), 1460 (L. B.), 1478 och 1482 (R. A.); *Husby* 1488 (L. B., lagmansting); *Skinberga* 1498, 1543 (R. A.) och 1599 (Landsarkivet i Vadstena) samt *Mogata* 1581 (R. A.).

Tinget kallades under 1400-talet vanligen *Stalbergs ting* efter tingsplatsen. Det gamla tingsstället har emellertid för länge sedan fallit i glömska. Såsom namnet antyder har å eller invid tingsstället antagligen brutits järnmalm, som här förädlats och givit stål.

Nordén förmodar, att *Stalberg* legat inom *Skönberga* socken — *Skönberga* är identiskt med det senare omtalade tingsstället *Skinberga* — där en lägenhet under *Tomtaholm* ännu bär namnet *Stålberga*.¹⁾ I orten kvarlever en tradition, att en tingsplats skulle ha funnits på en fristående bergknalle invid stället. Om bergknallen verkligen visar sig innehålla järnmalm, är det väl mycket troligt, att vi här ha att göra med det forna *Stalberg*. *Ridderstad* anknyter ävenledes den äldsta traditionen om häradets tingsplats till *Skönberga*, där han uppger att ting hållits redan 1391.²⁾

Under 1500-talet framträder *Skönberga* som tingsställe. Här hållas tingen även under nästa århundrade. År 1700 blir *Mogata* tingsställe.

Skärkind

Tingsställen: *Skurusäter* (A *Skurusäters thinge* etc.) 1369, 1370, 1371, 1375, 1377, 1380, 1384 (S. R. P. n:ris 904, 906, 966, 971, 1021, 1178, 1182, 1293, 1534, 1535 och 2053), 1401 (Styffe), 1402, 1410, 1414 och 1420 (Sv. Dipl. n:ris 244, 245, 1331, 1955 och 2769);

¹⁾ Gustaf Vasas stålmed, *Norrköpings Tidningar* 11 juli 1931.

²⁾ *Ridderstad* a. a. sid. 525.

Gordb
(Lanc
icke t
kin"
eller s
V
antyd
gelse
R
Skärb
talet.
väl -

T
1381
1419
1437
arkiv
tings
S
gran
är u
ha v

1381
(R.
(R.
arki
och
Häl

Gordby (nuvarande *Gårdeby*) 1563 (L. B.) och *Skärkind* 1599 (Landsarkivet i Vadstena). Några senmedeltida urkunder uppgiva icke tingsställets namn. Ett brev från år 1413 är "scriffvit i Skärkin" (Sv. Dipl. n:r 1735), men om därmed avsetts Skärkinds härad eller socknen med samma namn är ovisst.

Var Skurusäter legat är icke känt. Den senare delen av namnet antyder emellertid, att det varit en plats utom den egentliga bebyggelsen.

Ridderstad uppgiver, att tingsstället under långliga tider varit vid Skärkinds kyrka.¹⁾ Här var tingsstället också i början av 1600-talet. Möjligen bör Skurusäter sökas inom Skärkinds socken, som väl — av namnet att döma — varit häradets huvudbygd.

Memming

Tingsställen: *Skatna* (Skatnabo thing, Skatnathing), 1366, 1377, 1381, 1382 (S. R. P. n:ris 712, 1305, 1651 och 1772), 1413, 1414, 1419 (Sv. Dipl. n:ris 1810, 1964 och 2645), 1422, 1424, 1429, 1435, 1437 och 1469 (R. A.) samt *Löt* och *Okna* 1599 (dombok i Landsarkivet, Vadstena). Senare urkunder äro givna å häradets rätta tingstad utan angivande av platsen (1477, 1490, 1518 o. s. v.).

Skatna är en gård i Kullerstads socken, belägen i omedelbart grannskap till en by Ullevi, vars samband med kultförhållanden är uppenbart. Wessén påpekar, att trakten kring detta Ullevi synes ha varit ett centrum för Memmings härad.²⁾

Bråbo

Tingsställen: *Slättamo* (Slättamo tingh, Sletmo tingxstad etc.) 1381, 1389, 1390 (S. R. P. n:ris 1604, 2434, 2477 och 2496), 1436 (R. A.), 1486 (L. B.), 1492 (R. A. lagmansting), 1494, 1496 och 1579 (R. A.); *Eneby* 1422 (R. A.), 1439 (Styffe), 1585—1594 (Landsarkivet i Vadstena, omväxlande med bl. a. Hällestad), 1596 (L. B.) och 1598 (Landsarkivet i Vadstena); *Kvillinge* 1510 (R. A.) och *Hällestad* 1585—1594 (se ovan).

Det äldsta kända tingsstället Slättamo torde varit beläget i Östra

¹⁾ Ridderstad a. a. sid. 803.

²⁾ Jfr. Wessén i Meddelanden 1921, sid. 98.

Eneby socken. Widegren uppgiver sålunda, att häradets äldsta tingsställe varit vid "Slätmoen i Eneby".¹⁾ Styffe har tydligen kommit till samma resultat, när han säger, att "tingsstället var i Eneby och kallades Slättamo". Huruvida tingen alltid hållits på samma plats i Eneby och de vid särskilda tillfällen omtalade tingsställena Slättamo och Eneby alltså varit ett och samma, är därför icke alldeles säkert, men givetvis möjligt.

Bråbo härad omslöt under denna tid hela den nordliga delen av landskapet, bergslagen, som senare utbröts under namn av Finspångs läns härad. Den mot slutet av 1500-talet omtalade tingsplatsen Hällestad är icke att betrakta som nytt tingsställe för hela Bråbo utan har sannolikt haft karaktär av ett slags "bitingsställe".

Eneby bibehölls som tingsställe för det egentliga Bråbo under 1600-talet. På Jean de Rogiers karta över Östanstång (1653) har häradets tingsstuga markerats öster om Eneby kyrka mellan Ingelstad och Berga (nuvarande Marieborg).²⁾ Det är väl troligt, att tingsstugan fått sin plats i närheten av det gamla tingsstället.

Från (Östra) Eneby flyttades tingsstället till Åby gästgivaregård i Kvillinge socken.

Lösing

Detta härad är det enda i Östergötland, från vilket man saknar varje dokumentariskt belägg om tingsställe under nu ifrågavarande tidsskede. Att ett fast tingsställe funnits framgår emellertid därav, att några urkunder i R. A. från 1400-talet daterats å "rätta tingsstaden" i häradet.

Lagmansting hölls 1459 i Glanas. Att här är fråga om häradets vanliga tingstad kan dock icke bevisas. Sockennamnet Tingstad betecknar utan tvivel ett gammalt tingsställe, men i vad mån detta varit i bruk under historisk tid undandrager sig vårt bedömande.

Under senare tid hava tingen hållits i Styrestad samt (under 1700-talet) vid Dagsbergs kyrka.

¹⁾ P. D. Widegren: Försök till en ny Beskrifning öfwer Östergöthland (1817—1829) II sid. 167.

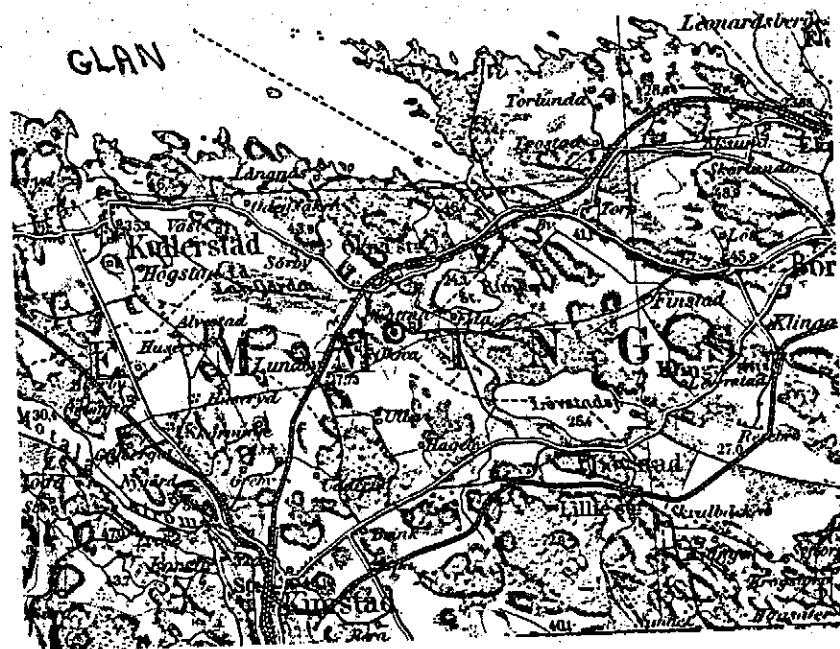
²⁾ Detta har påpekats för mig av doktor Nordén. Widegren uppger i sitt ovan nämnda arbete, att det äldsta tingshuset legat vid Tingsbröten å Svärtinge ägor.

dets äldsta tings-
tydliga kommit
var i Eneby och
på samma plats i
ställen Slättamo
e alldeles säkert,

ordl delen av
nn av Finspånge
lade tingsplatsen
för hela Bräbo
sställe"

ga Bräbo under
tång (1653) har
ka mellan Ingel-
r väl troligt, att
gsstället.

Aby gästgivare-

Memmings härads huvudbygd.

Detalj av Generalstabskartan (Finspångsbladet). Det medeltida tingsstället Skattna utmärkt å kartan strax söder om Okna station.

ilket man saknar
nu ifrågavarande
emellertid därav,
s å "rätta tings-

åga häradets
met Tingstad be-
d mån detta varit
ömande.

amt under 1700-

fwer Östergöthland

Widegren uppger i
vid Tingsbröten å

Björkekind

Tingsställen: *Kuddby* 1386 (apud ecclesiam Kwta S. R. P. n:r 2219) och 1569 (R. A.); *Rynk* 1417, 1418 (Sv. Dipl. n:r 2323 och 2491), 1422 (Styffe) och 1442 (R. A.); *A kyrka* 1493 (R. A.).

Det tidigast omtalade tingsstället låg vid Kuddby kyrka. Huruvida detta varit ett fast tingsställe är svårt att avgöra. Under 1400-talet förläggas tingen emellertid till Rynk, som Styffe förmodar vara identiskt med Ring i A socken. Ring är beläget vid Slätbaken ungefär mitt i häradet.

Efter medeltiden framträder åter Kuddby som häradets tingstad.

Östkind

Tingsställen: *Lytisberg* 1380 (Styffe), 1381 (S. R. P. n:r 1592), 1412 (Sv. Dipl. n:r 1581) och 1428 (Styffe); *Lythaskær* 1447 (R. A.); *Wekelstada* 1478 (R. A.) och *Valingsta* 1517 (L. B.).

Tingstaden Lytisberg angives i de äldsta urkunderna vara belägen vid (Östra) Husby kyrka. Då detta Husby varit ett betydande förvaltningssäte, är det naturligt, att tingsstället förlades hit.¹⁾

De senare omtalade tingsställena torde haft mer tillfällig karaktär. Husby omnämnes som tingsställe under 1600-talet och har sannolikt aldrig övergivits, även om de fåtaliga källorna icke giva klart besked härutinnan.

Vår undersökning har visat, att under nu ifrågavarande tidsskede bestämda tingsställen funnits i så gott som alla Östergötlands häradar. Även om en förflyttning av häradets tingstad stundom skett, har någon obestämdhet eller växling icke iakttagits, utan fastmera egenskapen av "rätt tingstad" i lagens mening markerats i urkunderna. I flera fall har också tinget uppkallats efter tingsstället. Karaktären av bestämd mötesplats har härigenom ytterligare framhävts.²⁾

Tingsställenas belägenhet inom de särskilda häraderna är av stort intresse. Man kan sålunda iakttaga, att ett stort antal östgötiska tingsplatser tillika äro bebyggelsens, handelns och samfärselns centra — givetvis ett mycket naturligt förhållande, som förekommer i hela landet. Så är fallet med Sund i Ydre, Hogstad i Göstring, Hästholmen i Lysing, Motala i Aska o. s. v. Ätminstone ett tingsställe äger tydligt samband med kungsgårdsinstitutionen, nämligen Lytisberg vid Husby i Östkind. Kanske så även är fallet med Boberg i häradet med samma namn. Känt är, att "Uppsala ödesgodsen" lågo centralt i de gamla bygderna, ofta vid orter, som av ålder varit tings- och kultplatser.³⁾

Vi ha emellertid även kunnat konstatera, hurusom åtskilliga tings-

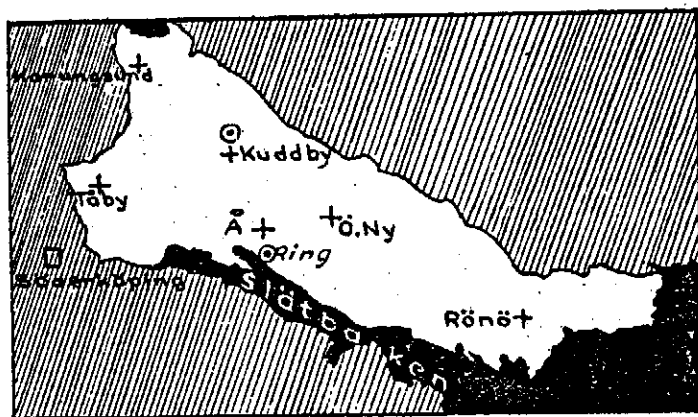
¹⁾ Husaby "mellan wika" var kungsgård under den tidigare medeltiden. Jfr. Styffe sid. 260.

²⁾ Detta har icke kunnat iakttagas i Västergötland med dess obestämda tingsställen. Se härom författarens ovan citerade uppsats i Rig 1931 sid. 182.

³⁾ Se härom A. Schück: Studier rörande det svenska stadsväsendets uppkomst och äldsta utveckling sid. 196 ff.

De
ställen ic
som rege
säter och
Slättamo
att ett sa
ser. De
Kinda.
Av
Olaus M
folken".
fältet"
i skogen
säger ha
från vid
fogde o
Denu
Flertale
liga pla
skildrin
densam

Björkekinds härad.

De medeltida tingsställena Ring och Kuddby utmärkta å skissen.

ställena icke varit knutna till den egentliga bebyggelsen. Man vet som regel icke ens var de legat. Skärlunda, Rysla, Haraker, Skurusäter och Stalberg äro typiska sådana tingsställena, Skindynohagh och Slättamo (i Bråbo) torde även kunna räknas hit. Man kan förmoda, att ett samband funnits mellan dessa tingsställena och gamla kultplatser. Detta har också visats vara sannolikt beträffande Skärlunda i Kinda.

Av intresse i detta sammanhang är den beskrivning, östgöten Olaus Magnus ger av ett tingsställe i sin "Historia om de nordiska folken". I ett kapitel "Om domare och rättsförhandlingar på fria fältet" (Bok 16 kap. 17) berättar han om *fria, högt belägna platser i skogen*, vare sig domaresäten upprättats. Dessa bibehållas än i dag, säger han, och där samlas vissa tider på året ofantliga folkskaror från vidsträckt område för att höras och dömas inför konungens fogde och tolv utvalda män.

Denna märkliga beskrivning äger givetvis icke allmängiltighet. Flertalet tingsställena i vårt land ha varit belägna å mer lättillgängliga platser, än vad Olaus Magnus uppgiver. Emellertid kan hans skildring icke vara alldeles ogrundad. Är det icke slående, hur väl densamma passar in på den sist omnämnda gruppen av östgötska

R. P. nr 1592),
asker 1447 (R.
L. B.).

lerna vara belä-
it ett betydande
ades...1)

tillfällig karak-
let och har san-
icke giva klart

rande tidsskede
ötlands härader.
dom skett, har
fastmera egen-
i urkunderna. I
t. Karaktären
hävts.2)

ena är av stort
östgötska tings-
selns centra —
mer i hela lan-
g, Hästholmen
ställe äger tyd-
Lyt erg vid
berg i häradet
" lågo centralt
arit tings- och

tskil tings-

gare medeltiden.

dess obestämda
ig 1931 sid. 182.
stadsväsendets

tingsställen? Rysla — den lilla röjningen i skogen. Eller Skurusäter, vars senare del antyder, att det är fråga om en plats utom den fasta bebyggelsen, en "säter". Skindynohagh och Stalberg kunna ävenledes tänkas ha varit tingsställen av denna art.

Även i andra delar av vårt land finna vi tingsställen av detta slag. Läppesås i Västergötland, Anundahög och Lundboaberg i Västmanland höra hit.¹⁾ Det är säkerligen en mycket ålderdomlig grupp av tingsställen, vars ursprung får sökas under förhistorisk tid. Vid övergången till den nya tiden fingo dessa tingsställen vika för andra, mer centralt belägna.

Det här framlagda materialet har grundats å de historiska källornas vittnesbörd om tingsställena. Givetvis är det möjligt att draga viktiga slutsatser jämväl av andra faktorer, främst med tillhjälp av arkeologien och ortnamnsforskningen.

Nyligen har sålunda ortnamnsforskningen lämnat ett bidrag just till de östgötska tingsplatsernas historia. N. Lindqvist har framfört den åsikten, att häradenas namntyper i Östergötlands äldsta och tätast befolkade bygd bestämt pekar mot tingsplatsen såsom den namngivande faktorn.²⁾ De säkert tolkbara häradsnamnen beteckna således enligt Lindqvists mening lokaliteter d. v. s. själva tingsplatsen (Aska = platsen vid eller under askarna o. s. v.).

Lindqvists mening är ifråga om Boberg och även Gullberg i överensstämmelse med det här vunna resultatet. Beträffande övriga återopade härader — Lysing, Göstring, Aska, Dal, Vifolka och Valkebo — synes Lindqvist i några fall ha varit alltför godtrogen mot de källor, han använt till stöd för sin åsikt. Skindynohagh är nämnt i urkunderna allenast en gång och borde icke utan vidare betraktas som Valkebo härads tingsplats. Och att Dal skulle fått sitt namn efter en tingsplats, som legat vid den bevarade domareringen i en sänka norr om Nässja kyrka, är icke möjligt, då Nässja socken under medeltiden icke tillhörde Dals utan Aska härad.³⁾

Hur frestande det än är att med tillhjälp av arkeologi och ortnamnsforskning draga slutsatser om tingsplatserna, bör dock utgångspunkten för forskning å detta område i allt väsentligt vara det historiska källmaterialet. För Östergötland är också detta osedvanligt givande, såsom den föregående framställningen visat.

¹⁾ Jfr Rig 1931 sid. 180 och O. Almgren: Sveriges fasta fornlämningar från hednatiden sid. 98 och sid. 141.

²⁾ Nathan Lindqvist: Några svenska häradsnamn, Namn och Bygd 1933.

³⁾ Styffe a. a. sid. 248.

Den terräs
Bråvikens fö
stenålderns j
boplatser från
ramikboplatser
de nyfunna t
de viktigaste
lands museum

Den äldre
yxorna fram
äldsta redska
rika boplatser
lysningarna,
mernas grad
falla här så
sidigt tvärsn
Västkusten o
påtaglig släk
slutsatsen, a
I fynden ov
yxornas till
slagtekniken
visade sig ol
arter. Det
yxa, som do
dets lägre de
kant, bli ti
härskande.

¹⁾ Se Es
Kolmården s
Ant. Akademi

²⁾ Engst
att inflyta i